

Філософія

УДК 316.334.56+316.77+316.72

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15502916>

Міжкультурна комунікація та номадизм сучасного світу

Юрченко Любов Іванівна,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін соціально-психологічного факультету, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-4957-338X>

Старовойтова Ірина Іванівна,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, м. Одеса, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9536-4357>

Прийнято: 09.05.2025 | Опубліковано: 24.05.2025

***Анотація.** Комунікація є невід’ємною складовою життя людини та однією з головних засад існування суспільства, адже суспільство — це, передусім, сукупність зв’язків і взаємин між його учасниками. Міжособистісні відносини виникають незалежно від їхнього масштабу й відіграють ключову роль у функціонуванні як малих, так і великих соціальних груп і спільнот, а також у налагодженні різноманітних форм взаємодії. Соціальна комунікація спрямована на передачу ідеї від відправника до отримувача з метою вплинути на його поведінку, знання та соціальні установки. Метою статті є аналіз та демонстрація впливу сучасного*

номадизму на характер міжкультурної комунікації та поведінки особистості в умовах сьогоденних процесів. Для досягнення поставленої мети використано низку теоретичних методів, зокрема аналіз наукової літератури, філософських джерел та досліджень, а також методи порівняння та узагальнення, внаслідок чого комунікація розглядається у трьох основних вимірах: як передача інформації, ідей та емоцій за допомогою знаків і символів; як процес, що з'єднує елементи соціальної системи; і як інструмент, за допомогою якого можна інтерпретувати поведінку іншої особи. Міжкультурна комунікація, як поняття, визначається тим, що вона: виступає одним із ключових способів встановлення соціальних зв'язків між людьми; відображає умови та універсальний соціально-психологічний механізм взаємодії між соціальними суб'єктами; є особливим типом вмотивованої та цілеспрямованої діяльності, що орієнтована на обмін ідеями, знаннями, досвідом, уявленнями, емоціями, а також нормативно-ціннісними моделями поведінки та діяльності. У результаті дослідження з'ясовано, що соціальні виміри людського буття через номадизм включають такі явища людського існування, як добровільне, заплановане, примусове переселення народів; оцінку причин переселення, міграції, активності людського буття, рухів проти кордонів і проти расизму, колоніалізму і неокolonіалізму, свободи пересування, інституту надання притулку і його сьогоденішнього стану. Всі ці параметри реалізуються в полі комунікації.

Результати дослідження підкреслюють важливість міжкультурної комунікації для розуміння та управління соціальними процесами, пов'язаними з міграцією, різноманітністю та глобалізацією. Зокрема, отримані висновки можуть бути використані для розробки ефективних стратегій соціальної адаптації, зменшення конфліктів на ґрунті культурних відмінностей та сприяння позитивній інтеграції мігрантів у нових спільнотах. Це має важливе значення для органів державної влади, міжнародних організацій та

громадських ініціатив, що працюють у сфері міжкультурних відносин та соціальної політики.

Ключові слова: соціальна комунікація, ідентичність, номадизм, міграція, група.

Intercultural Communication and Nomadism in the Modern World

Lyubov Yurchenko,

Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Social And Humanitarian Disciplines of the Social and Psychological Faculty, National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-4957-338X>

Iryna Starovoitova,

PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, Odesa I.I. Mechnikov National University, Odessa, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-9536-4357>

Abstract. *Communication is an integral part of human life and one of the fundamental principles of the existence of society, as society is, above all, a set of connections and relationships between its participants. Interpersonal relations arise regardless of their scale and play a key role in the functioning of both small and large social groups and communities, as well as in establishing various forms of interaction. The purpose of this article is to analyze and demonstrate the impact of modern nomadism on the nature of intercultural communication and individual behavior in the context of current processes. Social communication is aimed at transmitting an idea from the sender to the receiver to influence their behavior, knowledge, and social attitudes. To achieve this goal, a number of theoretical*

methods were used, including analysis of scientific literature, philosophical sources and research, as well as methods of comparison and generalization. As a result, communication is considered in three main dimensions: as the transmission of information, ideas, and emotions through signs and symbols; as a process that connects elements of the social system; and as a tool for interpreting another person's behavior. Intercultural communication, as a concept, is defined by the following characteristics: it serves as one of the key ways to establish social connections between people; it reflects the conditions and the universal socio-psychological mechanism of interaction between social subjects; it is a specific type of motivated and purposeful activity focused on the exchange of ideas, knowledge, experiences, perceptions, emotions, as well as normative and value models of behavior and activity. As a result of the study, it was found that the social dimensions of human existence through nomadism include such phenomena of human life as voluntary, planned, or forced resettlement of peoples; assessment of the causes of resettlement, migration, human activity, movements against borders and against racism, colonialism and neocolonialism, freedom of movement, the institution of asylum and its current state. All these parameters are realized in the field of communication.

The results of the study highlight the importance of intercultural communication for understanding and managing social processes related to migration, diversity and globalization. In particular, the conclusions obtained can be used to develop effective strategies for social adaptation, reduce conflicts based on cultural differences, and promote the positive integration of migrants into new communities. This is of great importance for government authorities, international organizations, and public initiatives working in the field of intercultural relations and social policy.

Keywords: *social communication, identity, nomadism, migration, group.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та посилення міграційних процесів, дослідження міжкультурної комунікації набуває особливої актуальності, оскільки спостерігається бурхливе відродження потужності людського спілкування. Зростає потреба у глибокому розумінні механізмів взаємодії між представниками різних культур, що робить цю тему важливою для філософії, соціології, культурології, психології та комунікознавства. Вивчення міжкультурної комунікації дозволяє не лише виявити потенційні бар'єри у спілкуванні, але й розробити стратегії їх подолання, сприяючи гармонійній інтеграції різних культурних груп у суспільстві. Крім того, в епоху інформаційних технологій та розвитку соціальних мереж, міжкультурна комунікація набуває нових вимірів, що потребує сучасних досліджень для аналізу впливу цифрового середовища на міжкультурні обміни. Міжкультурна комунікація є невід'ємною складовою людського існування та однією з ключових засад функціонування суспільства, адже саме завдяки зв'язкам і взаємодії між його членами формується соціальна структура. Вона забезпечує становлення міжособистісних відносин, які, незалежно від свого масштабу, є важливими для ефективного міжкультурного обміну, діяльності як малих, так і великих соціальних груп, а також для мобільності мігрантів. Комунікація відіграє вирішальну роль у становленні людини як соціальної істоти, перетворюючи її з біологічного організму на Людину в широкому значенні цього поняття.

Без комунікативного поля неможлива передача повідомлень в просторі та часі. Суть комунікації полягає в тому, щоб передати ідею від відправника до отримувача, впливаючи при цьому на його поведінку, культурні цінності та життєві установки. Міжкультурна комунікація розкривається в трьох аспектах: когнітивний аспект – передбачає розуміння культурних відмінностей, норм, цінностей і світоглядних особливостей різних народів; це стосується знання традицій, мови, історії, а також культурних контекстів; емоційний аспект –

включає формування емпатії, толерантності та відкритості до інших культур; пов'язаний із здатністю сприймати чужі традиції та переконання без упереджень; поведінковий аспект – охоплює практичну реалізацію комунікації, адаптацію поведінки до специфіки іншої культури, використання відповідних невербальних і вербальних засобів спілкування, а також ефективне вирішення міжкультурних конфліктів.

Міжкультурна комунікація як категорія визначається тим, що вона: вивчає взаємодію представників різних культур, враховуючи їхні цінності, ментальність, традиції та мови; забезпечує розуміння та обмін інформацією між культурами, сприяючи усуненню бар'єрів та стереотипів; спрямована на адаптацію комунікативної поведінки до різних культурних контекстів, враховуючи культурні відмінності у мисленні, спілкуванні та соціальних нормах; формує основи для міжкультурної компетентності, яка необхідна для успішної інтеграції в глобалізованому світі; служить інструментом вирішення конфліктів, що виникають через нерозуміння або суперечності між представниками різних культур.

Процес міжкультурної комунікації відбувається під час особистих контактів між представниками різних культур – це можуть бути подорожі, навчання, робота чи соціальні взаємодії, де люди безпосередньо обмінюються ідеями, думками та емоціями. Професійна взаємодія – співпраця між представниками різних країн та культур у міжнародних організаціях, бізнесі чи наукових проектах також потребує адаптації до різних культурних стандартів. Навчання та освіта, зокрема в рамках програм обміну здобувачів, курсів вивчення іноземних мов, гуманітарних дисциплін, сприяють розширенню знань про інші культури; створюють уявлення про інші культури і стимулюють міжкультурний діалог медіа-комунікації завдяки споживанню глобального контенту, такого як фільми, книги, музика, соціальні мережі. Укріплення міжнародних відносин і співпраці можна спостерігати під час

інтеркультурного діалогу в політичній та дипломатичній сферах, зокрема під час переговорів, самітів чи культурних обмінів. Важливе значення має релігійне спілкування, що проявляється у взаємодії між представниками різних конфесій, що сприяє глибшому розумінню духовних і етичних засад інших культур.

І, насамкінець, на сьогоднішній день величезне значення у полі міжкультурної комунікації належить імміграції та міграції, коли люди з різними культурними традиціями стикаються в новому для себе культурному середовищі. Це вимагає адаптації та взаєморозуміння.

Отже, зв'язок між міжкультурною комунікацією та номадизмом є багатограним і відображає динаміку сучасного світу. Номадизм, у широкому сенсі, включає різні форми мобільності населення, такі як добровільне, заплановане та примусове переселення. Ці процеси призводять до зустрічі та взаємодії людей з різними культурними фонами, що робить міжкультурну комунікацію критично важливою для успішної адаптації та інтеграції. Міграція, як одна з форм номадизму, особливо підкреслює потребу у вивченні міжкультурної комунікації, оскільки стикання різних культурних традицій в новому середовищі вимагає від людей не лише адаптації, але й розвитку навичок міжкультурного діалогу та взаєморозуміння. Дослідження цих процесів дозволяє виявити як виклики, так і можливості, що виникають у результаті культурного різноманіття, сприяючи створенню більш інклюзивних та гармонійних суспільств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжкультурної комунікації та номадизму є предметом багатьох наукових досліджень, що аналізують спілкування як сферу людської діяльності, яку неможливо ігнорувати. Незалежно від рівня комунікативної підготовки, соціальне життя людини вимагає від неї ініціювати розмову, обмінюватися відомостями, ставити запитання тощо. Інакше кажучи, людина не здатна не спілкуватися. У

широкому сенсі спілкування розуміється як процес передання, надання чи повідомлення інформації, тоді як комунікація трактується як встановлення контакту та спільне використання інформації між соціальними групами, колективами чи цільовими аудиторіями. Загалом комунікацію прийнято розглядати як процес передавання повідомлення від джерела до отримувача з використанням різних кодів у конкретних контекстах.

Аналіз соціальної комунікації з точки зору ризикологічної парадигми ми знаходимо у Н. Лумана [3, с. 105]. Сучасну багатогранну теорію соціальних комунікацій досліджують ціла низка авторів, таких як: Й. Турнер, О. Холод, Д. Кіслов, К. Богомаз, О. Авраменко, О. Зотова-Садило, Л. Юрченко, І. Шовкун [4-12]. У новітній західній соціології аналіз різноманітних аспектів комунікації вивчали такі вчені: Р. Робертсон, І. Валерстайн, Л. Склер, Е. Гіденс [13 -16].

Удосконаленню сучасної феноменологічної теорії пізнання та культури, а саме, дослідженню соціології релігії, вивченню процесів модернізації та розвитку країн «третього світу», а також аналізу питань, пов'язаних із літературою та інститутом сім'ї присвячено роботи М. Маклюєна, П. Бергера та ін. [17, с. 48; 18, с.8].

Розмаїтість комунікації знайшла своє відображення в різноманітних соціологічних теоретичних підходах. Зокрема, відомий дослідник Й. Терборн, відомий своєю підтримкою ідей загальної свободи, рівності та антиімперіалістичних і анти елітних соціально-політичних рухів, розглядає комунікаційні процеси через призму таких тем, як сімейно-статеві та гендерні відносини, соціальна нерівність, шляхи модернізації та становлення середнього класу [19, с. 272]. На думку американського соціолога Р. Робертсона, сучасна ситуація з комунікацією яскраво ілюструє те, як концепції та теорії, які спочатку створювалися в рамках ґрунтовної соціальної науки, з часом неминуче починають застосовуватися на практиці таким чином, що це

підриває їхню аналітичну цінність, інтерпретаційну точність і загальну ефективність [13, с. 50].

Розвитку ідей номадизму в полі міжкультурної комунікації сприяли роботи наступних відомих дослідників. Ібн Халдун, арабський історик і соціальний філософ XIV століття, в «Muqaddimah» (вступ до його загальної історії) досліджував вплив кочових груп на суспільство загалом. Він зазначав, що кочівники, завдяки мобільному стилю життя, підтримували сильні зв'язки зі своїм оточенням і були важливими посередниками між різними культурами. Ібн Халдун бачив кочовиків як каталізаторів соціальних і культурних змін, підкреслюючи їхню роль у формуванні міжкультурних зв'язків [20]. Французький філософ М. Серр у своїх роботах, зокрема в «Nomadology», розвивав ідеї про мобільність як основу для культурного обміну. На його думку, номадизм, як спосіб мислення і взаємодії, вільний від обмежень осілості, спонукає до відкритості, збагачення різноманіттям та взаємопроникнення ідей. М. Серр вважав, що сучасна комунікація, завдяки технологіям, набула рис кочової культури, де кордони є умовними, а міжкультурний обмін безперервним [21]. У своїй роботі «Капіталізм і шизофренія. Тисячі плато» Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі розвивали поняття «номадології» як моделі мобільності і змін. Вони розглядали номадизм як процес, який вивільняє культурні ідеї, подібно до річки, яка розмиває кордони й традиції. Їхня концепція розкриває, як кочовий спосіб життя створює відкритий і децентралізований простір для комунікації та культурної інтеграції [22].

Іспанський соціолог, фахівець у галузі соціології урбаністики, М. Кастельс не аналізує традиційний номадизм, але його концепція «мережевого суспільства» є інтерпретацією сучасного цифрового номадизму. М. Кастельс досліджував, як сучасні технології роблять мобільність нормою, а інформаційний простір, вільний від кордонів, місцем для міжкультурної комунікації. В роботі «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура»

він підкреслює, що технології змінили спосіб нашого існування в світі, відкриваючи нові форми культурної взаємодії та цифрового кочівництва, що нагадує принципи традиційного номадизму [23]. Проте проаналізовані дослідження не відображають сутність сучасного феномену номадизму в контексті міжкультурної комунікації. У певній мірі цей недолік усувається у даній роботі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Феномен комунікації нерозривно пов'язаний з явищем номадизму. Номадичні практики виявляються корисними у процесі пояснення суспільних процесів і явищ. І традиційно, номадизм асоціювався з племенами кочівників, які пересувались у пошуках ресурсів. Але сьогодні ми є свідками нового покоління номадів, для яких локація є точкою покладення зусиль, а не самоціллю. В роботі номадизм досліджується в історичній екстраполяції та в аспекті сучасної актуалізації. Номадизм – це практика, коли для втілення локального проекту зовсім не обов'язково знаходитись в тому чи іншому місці. Саме тому, коли ми говоримо про номадичний формат міжкультурної комунікації, то маємо на увазі проекти, що не обов'язково матимуть фіксоване місцезнаходження, а це передбачає аналіз того, як мобільність, технології та глобалізація впливають на взаємодію між культурами, що і має на меті ця стаття. Також, малодослідженими залишаються аспекти, пов'язані з впливом цифрових технологій на номадичні практики в міжкультурній комунікації, зокрема, як онлайн-платформи, соціальні мережі та мобільні пристрої змінюють способи взаємодії між представниками різних культур і потребують додаткового вивчення питання ідентичності та приналежності в умовах номадизму, зокрема, як люди формують свою культурну ідентичність, коли вони постійно переміщуються між різними культурними контекстами, що дає перспективи подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз та демонстрація впливу сучасного номадизму на характер міжкультурної комунікації та поведінки особистості в умовах сьогоденних процесів. Для досягнення мети слід вирішити ряд дослідницьких завдань:

- визначити особливості сучасних дефініцій поняттям: міжкультурна комунікація, номадизм;
- проаналізувати основні теорії міжкультурної комунікації;
- виявити кореляційні залежності міжкультурної комунікації та номадизму,
- визначити роль номадизму та міжкультурної комунікації в сучасній життєдіяльності особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжкультурна комунікація та номадизм: взаємообумовленості та взаємозалежності. Тема зв'язку комунікації та кочівництва є актуальною, оскільки дослідження цих взаємовідносин допомагає глибше зрозуміти, як формуються й розвиваються соціальні та культурні структури. Кочівники здавна мали значний вплив на розвиток культур, надаючи динаміки обміну між регіонами й народами. Кочовий спосіб життя створює унікальні умови для комунікації — мобільність, відкритість до нових контактів і адаптивність, які сприяли обміну знаннями, товарами й ідеями на великих відстанях.

Основні аспекти взаємозв'язку комунікації та кочівництва можуть бути виражені у наступних напрямках.

Говорячи про мобільність як основу міжкультурної комунікації слід зазначити, що кочівники постійно змінюють місце свого перебування. Це сприяє розширенню культурного та торговельного обміну. Наприклад, Шовковий шлях, яким користувалися кочові племена, став потужним каналом для обміну не лише товарами, а й ідеями, мовами й релігійними віруваннями.

Кочові суспільства постійно змушені адаптуватися до нових умов і культурних середовищ. Це формує відкритість до нових мов і звичаїв, розвиває здатність встановлювати контакти з різними групами та націями. Така адаптивність до інших культур сприяла виникненню мовного різноманіття й толерантності.

Кочовики використовували комунікацію для координації переміщень, організації торгівлі та обміну інформацією про маршрути, безпеки та ресурси. Зв'язок і взаємодія між кочовими групами були життєво необхідними для виживання та підтримки економічних і соціальних зв'язків, тобто комунікація стає засобом виживання

Кочовики не тільки переносили матеріальні цінності, а й брали участь у перенесенні культурних символів та ідей. Так, елементи мистецтва, архітектури й літератури різних народів впливали один на одного через кочові шляхи комунікації таким чином реалізуючи символічний і культурний обмін.

У сучасному контексті суспільство також має схожі процеси, оскільки розвиток цифрових технологій сприяє комунікації та інтеграції різних культур. Завдяки новим технологіям мобільність і доступність інформації зросли, що породило нові форми «цифрового кочівництва», коли люди працюють віддалено, переїжджаючи з місця на місце. Це змінює наше уявлення про кордони, власність і простір, як це було колись у традиційних кочових суспільствах.

Ідеї про зв'язок міжкультурної комунікації та номадизму (кочівництва) отримали розвиток у різних наукових галузях — від антропології до культурології та соціології. Дослідження в цій сфері розкривають, як мобільні суспільства, вільні від сталих кордонів, стали каталізаторами культурного обміну та глобальної інтеграції.

Отже, дослідження номадизму та його зв'язку з міжкультурною комунікацією показують, що кочовий спосіб життя сприяв і продовжує

сприяти культурній інтеграції та формуванню глобального суспільства. Завдяки таким дослідникам, як Ібн Хальдун, М. Серр, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі, М. Кастельс та Турайн, ми розуміємо, що номадизм — це не лише фізична мобільність, а й філософія відкритості та збагачення через культурний обмін [20-24].

Для проведення дослідження про міжкультурну комунікацію та номадизм вищезазначені методи стали основою для інтерпретації та аналізу культурної динаміки, яку спричиняє кочовий стиль життя. Наводимо аналіз про те, як застосування кожного прийому сприяло кращому розумінню та обґрунтуванню отриманих результатів щодо міжкультурної комунікації.

Аналізуючи та застосовуючи історичний метод Ібн Хальдуна вочевидь стає зрозумілою роль кочовиків у розвитку суспільства [20]. Автор акцентує увагу на історичному підході: він досліджує етапи розвитку культур через взаємодію кочових і осілих суспільств. Історичний підхід дозволяє простежити зв'язок кочівництва з комунікаційними процесами від стародавніх часів до сучасності, виявивши циклічні моменти активного обміну й трансформаційних змін.

М. Серр у своїй філософії мобільності розробив концепцію номадизму як способу мислення, що підходить до вивчення міжкультурної комунікації як феномена відкритості та адаптивності [21]. Його ідеї допомагають розробити гіпотезу про те, що номадизм сприяє кращому розумінню культурного різноманіття й інтеграції. Використовуючи цей метод, можливо розглядати сучасні міграційні процеси й цифрову комунікацію як аналог традиційного кочівництва, в якому люди, незважаючи на фізичну мобільність, можуть ефективно обмінюватися культурними ідеями та символами.

Концепція номадології Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі акцентує увагу на децентралізованості та спонтанності комунікації, яка є характерною для номадичних суспільств [22]. Їхні ідеї дозволили підійти до питання комунікації в кочових культурах як до постійного обміну інформацією, що не має фіксованих «кордонів». Це надає можливість дослідити, як вільний рух людей між різними культурами в умовах глобалізації створює нові канали комунікації, зокрема через цифрові мережі, де бар'єри для культурного обміну мінімізовані.

Основними теоріями міжкультурної комунікації можна вважати наступні. М. Кастельс вивчає вплив технологій на культуру та комунікацію. Його теорія "мережевого суспільства" стала основою для аналізу впливу цифрових технологій на сучасну міжкультурну комунікацію [23]. Використовуючи його ідеї, в роботі легко прослідковується та досліджується, як мобільні пристрої й інтернет створюють нові можливості для глобального кочівництва – так званого цифрового номадизму, де культурний обмін відбувається миттєво та на великих відстанях, нагадуючи колишні кочові мережі.

Відомо, що під час ефективної міжкультурної комунікації учасники процесу мають три основні цілі: пізнавальну — поширення чи набуття нових знань; спонукальну — стимулювання інших до конкретних дій; експресивну — вираження чи отримання емоцій. Для досягнення цих цілей комунікаційне повідомлення повинно базуватися на знаннях, навичках та мотивації.

Важливу роль у процесі міжкультурної комунікації відіграють емоції учасників, оскільки комунікант шукає емпатії та співчуття, а реципієнт прагне до емоційного комфорту.

Взагалі комунікація в ході свого здійснення вирішує наступні основні взаємозалежні обсяги роботи: інтеграція окремих індивідів у соціальні групи та спільноти, а також цих груп і спільнот — у єдину та цілісну систему суспільства; внутрішня диференціація суспільства, його складових груп,

спільнот, соціальних організацій та інститутів; процес відокремлення суспільства та різних груп, спільнот одна від одної через спілкування та взаємодію, що сприяє глибшому усвідомленню своєї специфіки та більш ефективному виконанню своїх функцій.

Т. Парсонс характеризує людську спільноту як систему комунікативних зв'язків та взаємодій [25, с.14]. Розвиток етносу полягає в полі культури, а саме, через відображення реального життя у способах поведінки, які відзеркалюються в культурі.

За словами В. Різуна, комунікаціями слід вважати систему суспільної взаємодії, що включає визначені шляхи, методи, засоби та принципи встановлення і підтримання контактів у межах професійно-технологічної діяльності. Ця діяльність спрямована на розробку, впровадження, організацію, удосконалення та модернізацію відносин у суспільстві, що виникають між різними соціальними інститутами. З одного боку, ініціаторами комунікацій найчастіше є соціально-комунікаційні інститути і служби, з іншого — організовані спільноти (соціум, соціальні групи), які виступають повноправними учасниками соціальної взаємодії. Таким чином, комунікації передбачають взаємодію з соціально визначеними групами людей і формуються відповідно до принципів спілкування. Водночас, як і будь-яка технологія, вони ґрунтуються на наукових знаннях про спілкування та інструменти, необхідні для організації суспільної комунікаційної діяльності [26, с.7].

Р. Мертон вбачає такі стратегії адаптації людини в суспільстві: конформізм, інновація, ритуалізм, ретритизм, бунт. Тут номадизмом можна вважати вихід за межі соціальної системи і зорієнтованість на пошук. Нові комунікації та інновації можна трактувати як номадизм в духовній сфері [27, с.59].

О. М. Холод трактує комунікації як сукупність організованих дій (збирання інформації, її обробка, передача та перевірка впливу інформації на споживача), що спрямовані на обмін інформацією та регулювання взаємодій і відносин між суб'єктами та об'єктами в межах системи. За словами автора, комунікації — це системні процеси формування практик за допомогою комунікаційних технологій при створенні, пошуку, організації, передачі, обміні, збереженні та вимірюванні впливу інформації на реципієнта [5, с. 14; 6, с.278].

Відомий психолог Е. Фромм підкреслював, що потреби, притаманні лише людині, розвивалися протягом історії людства, а різні соціальні системи, у свою чергу, впливали на їх прояв [1, с.23]. Отже, сьогодні ми стикаємось із конфліктом, коли людина вирішує, чи обрати свободу, чи залишитися в безпеці. Це призводить до виникнення різних форм поведінки, таких як авторитаризм, деструктивність і конформізм.

Однак жоден з наведених варіантів поведінки не є конструктивною діяльністю, оскільки вплив соціальної реальності може ослабити нормативні основи кожного з них. Водночас вчений вважає, що існуюча дилема вибору «свобода – безпека» зумовлена унікальними екзистенційними потребами, закладеними в природі людини. До таких потреб Е. Фромм відносить: потребу в установленні зв'язків; потребу в подоланні; потребу в коріннях; потребу в ідентичності; потребу в системі поглядів і відданості.

Необхідність встановлювати зв'язки є однією з найважливіших для людини, тому в умовах глобалізації система комунікації стає ключовим чинником, що впливає на свідомість особистості та формує напрям її поведінки.

Погоджуючись зі А. Франсом вважаємо, що розуміти досконалий витвір, значить загалом, заново створювати його у своєму внутрішньому світі [2, с.5]. Глибоке розуміння включає співпереживання. Це означає, що потрібно не

тільки побачити, а й і усвідомити поверхневий і глибинний зміст того чи іншого повідомлення. Це означає, що потрібно також відкрити і пережити той емоційний стан, яким володів автор в процесі творчості. Проте, очевидно, що не кожна людина в нашу цифрову та високотехнологічну епоху зможе відтворити це у своїй душі, тому виникають складнощі щодо розуміння людей один одним. Люди стають відчуженими і навіть байдужими.

Сприйняття інформації, що міститься в повідомленні, значною мірою залежить від соціокультурної належності індивіда. Це виявляється у таких аспектах: особисті погляди та ставлення людини до соціальних об'єктів формуються під впливом тієї групи, до якої вона належить або прагне приєднатися; індивід отримує схвалення за дотримання думки групи і стикається з осудом у разі відхилення від неї; людині складніше змінити позицію, яка вже відома її оточенню, ніж ту, що залишається особистою; обговорення в групі або колективне ухвалення рішень знижують внутрішній опір новим ідеям чи поглядам; навіть одна особа, що підтримує альтернативну думку, може зменшити вплив колективної позиції; індивіди, які найсильніше дотримуються групових норм, найменше піддаються впливу інформації, що цим нормам суперечить; спосіб подачі інформації та її характеристики суттєво впливають на ефективність її сприйняття.

Якщо розглядати ці положення в контексті сучасних засобів комунікації, які забезпечують миттєвий зв'язок із будь-якою людиною на планеті, можна відзначити посилення та консолідацію таких тенденцій: налагодження швидших і тісніших зв'язків між представниками економічних та бізнесових кіл; активізація комунікації на професійному, науковому та релігійному рівнях; поява нових форматів дистанційної освіти; зміцнення взаємодії між різними етносами та національними спільнотами, що сприяє розвитку етнокультури та етноідеології; ідентифікація в процесі взаємодії різних етносів і т. ін.

На розвиток сучасних ідей комунікації і становлення теорій їхнього вивчення мали чималий вплив погляди німецького соціолога та філософа Н. Лумана [3, с.18]. У своїх роботах автор, сформулював базові тези: людські взаємини неможливі без процесу комунікації; комунікація сприяє поліпшенню стосунків між людьми, хоча безпомилкові знання та судження не завжди гарантують збереження соціальної гармонії; комунікаційна теорія має метафізичний характер, оскільки апелює до надлюдського, що залишилося поза межами видимого; комунікацію слід розглядати не просто як явище, а як проблему, акцентуючи увагу на умовах і можливостях міжкультурного діалогу.

Здатність однієї людини зрозуміти іншу є винятковим явищем, адже те, що має на увазі один, не завжди збігається з тим, як це сприймає інший. Смысл може бути зрозумілим лише в межах певного контексту, але цей контекст формується виключно на основі власного досвіду та пам'яті.

Комунікація часто охоплює ширше коло людей, ніж було задумано в початковій ситуації. Якщо сторони не зацікавлені в діалозі, комунікативний процес руйнується, адже поза межами взаємодії діючі в межах комунікації правила втрачають свою силу.

Проте навіть зрозуміле повідомлення не гарантує його прийняття. Жодна культурна система не виникає без комунікації — її поява зумовлюється малоймовірними комунікативними процесами, які можуть бути подолані або трансформовані в реальні можливості.

Суспільство, у свою чергу, організовує соціальні структури навколо комунікативного простору. Правильне розуміння сутності комунікації часто породжує підстави для її уникнення, оскільки вихід комунікації за межі локальних спільнот ускладнює взаєморозуміння, тоді як її уникнення може спростити стосунки. У цьому контексті Н. Луман підкреслює нерівномірність розвитку культурних формацій. З одного боку, окремі сфери комунікації успішно адаптуються до повсякденних очікувань, аж до технічного управління

складними системами, що функціонують на основі автономного прийняття рішень. З іншого боку, є сфери людської діяльності, в яких роль комунікативного посередництва зведена до мінімуму, що ускладнює навіть прості форми взаємодії [3, с. 84].

Беззаперечним є той факт, що культура індивідуальної поведінки детермінується соціальними мережами, пресою, фільмами. Але саме тут, і зосереджується суть впливу посередників міжкультурної комунікації. Завдяки взаємодії з різними підсистемами суспільства — такими як родина, політика, економіка, право, охорона здоров'я та освіта — комунікативні дії можуть набувати суспільно значущого характеру, що забезпечує їхній тривалий вплив. Із розвитком технологій поширення інформації трансформуються не лише способи комунікації, а й уявлення про її успішність та характер взаємовпливу між різними сферами суспільного життя.

М. Кастельс, іспанський соціолог, фахівець у галузі соціології урбаністики вважає, що злиття орієнтованих на індивідуальні замовлення засобів масової інформації та комп'ютерних взаємовідношень почало формувати нову електронну комунікацію [23, с. 4]. Однією з ключових особливостей інформаційного суспільства є мережевий характер його основної структури. Водночас його розвиток відбувається на тлі прискорення та суперечливості глобалізаційних процесів, що торкаються усіх без винятку точок земної кулі. Трансформаційні зміни, що переживає сучасний світ, пов'язані з технологіями обробки інформації та комунікацією. У зв'язку з вищезазначеними ефектами ми можемо спостерігати зародження нової культури, яку М. Кастельс пропонує називати «нова електронна культура», що стає продуктом трансформації групової культури [23, с. 18].

Важливо проаналізувати явища номадизму та міжкультурної комунікація в аспекті успішного спілкування. Наростає хвиля трансформації культурних відношень в новітнє поле соціальних комунікацій. Як результат, ми

можемо спостерігати такі зміни [28, с.93]: орієнтація поведінки на досягнення практичної вигоди; формування мислення, здатного сприймати інформацію через різні медіа-канали; нав'язування обов'язкових інформаційних змістів; зіткнення між контентами, яких людина бажає, і тими, які їй нав'язуються; перенасиченість мультимедійних потоків надлишковою, часто несуттєвою інформацією; відсутність умінь самостійно створювати медіа-контент, що призводить до повторення чужих моделей; відсутність критичного мислення щодо джерел медіа-контенту; вплив шаблонного мультимедійного контенту на культуру та свідомість ще не сформованих особистостей і їхній комунікативний досвід; виникнення нових бізнес-структур, орієнтованих на створення, просування та розповсюдження розважального контенту; оновлення змісту й форм освітніх програм, що помітно змінює характер міжкультурного спілкування; переосмислення форматів та методик освітнього процесу; розвиток дистанційних форм комунікації; забезпечення мультимедійного доступу до архівів бібліотек і громадських баз даних (наприклад, сервіси таксі, кіно, театри, магазини тощо); формування нових моделей самоідентифікації в межах мультимедійного простору, заснованих на змістових уподобаннях; поява інноваційних способів просування товарів на ринку мультимедіа.

Інформація та її обмін завжди були невід'ємною частиною розвитку цивілізації й відігравали ключову роль у функціонуванні всіх типів суспільств. Однак саме в інформаційному суспільстві саме створення, обробка та передача інформації стали основними чинниками продуктивності та впливу певних суспільних сил.

Очевидно, що феномен комунікації нерозривно пов'язаний з явищем номадизму. Номадичні практики виявляються корисними у процесі пояснення комунікативних процесів і явищ. Антропний принцип номадизму дозволяє виявити зміст і визначити цінність вирівнювання меж людини, визначити

напрями їхнього подальшого розвитку, сфер використання та репрезентації в соціокультурному дискурсі.

Міжкультурна взаємодія, навички взаємного спілкування, а також відповідний рівень мовної підготовки визначають спроможність етнічної культури адаптуватися до навколишнього середовища.

Роль комунікації в діяльності можна аналізувати з двох підходів: з позиції суб'єкта – через герменевтичну призму, що враховує його мотиви, переконання, рівень компетентності, інтерпретації тощо; а також з точки зору його ролі та функцій у межах культурних структур. Комунікація у сучасному світі культури все більше пронизує всі галузі людського існування.

Ідеться саме про міжкультурну комунікацію, нероздільно пов'язану з номадизмом, бо сучасні корпорації формуються саме за міжкультурними ознаками. Цифрові номади можуть працювати в іншому культурному просторі віртуально досягаючи і реалізуючи певні завдання.

Внутрішні комунікації в межах конкретної культурної спільноти сприяють глибшому розумінню працівниками загальної корпоративної культури та стратегічних цілей. Для ефективної взаємодії кожному учаснику комунікаційного процесу важливо мати доступ не лише до інформації свого підрозділу, а й до відкритих даних інших структурних елементів. Це особливо актуально під час кризових ситуацій, коли від співробітників очікується не лише виконання доручень керівництва, але й самостійне прийняття рішень із урахуванням загального стану справ у масштабах всієї організації. Налагоджена система внутрішньої комунікації об'єднує всі підрозділи, забезпечуючи їхню узгоджену роботу як єдиного цілого.

Міжкультурна комунікація, що переважно здійснюється через усне мовлення та ділове листування між двома або більше особами, має важливе значення, особливо в процесі виконання бізнес-функцій. Її основою є емоційні стани та психологічні характеристики учасників взаємодії. Психологічна

близькість, як наприклад симпатія, повага, дружба, зміцнює офіційну групу, допомагає вирішувати поставлені завдання. Насамперед ідеться про передання інформації шляхом культурної взаємодії між працівниками, керівниками, партнерами та клієнтами.

Міжкультурна комунікація передусім є процесом обміну інформацією, що дає керівникові змогу приймати обґрунтовані рішення та донести їх до всіх учасників взаємодії. Порухення в комунікаційному процесі часто стають ключовою перешкодою для досягнення цілей колективу. Основна причина низької ефективності комунікації полягає в нехтуванні тим, що це – двосторонній процес: важливо не лише передати інформацію, а й забезпечити її правильне сприйняття іншою стороною.

Доцільна міжкультурна комунікація є однією із найважливіших частин успішного спілкування, передачі інформації, злагодженої взаємодії і в мирний час, і особливо в ході бойових дій. В кожному разі для налагодження ділових зв'язків важливо дотримуватися встановлених норм комунікації.

У діловому спілкуванні лаконічність є ключовим чинником для оперативного ухвалення управлінських рішень і досягнення бажаних результатів. Ефективне ділове чи військове спілкування вирізняється використанням чіткої, простої мови, яка дозволяє передати основний зміст повідомлення без спотворення. У таких ситуаціях часто надається лише один шанс висловити свою думку або позицію, і якщо інформація подається нечітко чи неоднозначно, виправити ситуацію може бути вже запізно.

Під час передавання важливої інформації слід переконатися, що незалежно від форми – письмової чи усної – висловлювання сформульовані грамотно, точно передають зміст і є зрозумілими для адресата.

Фахівці з комунікації зазначають, що навіть висококваліфікований працівник може виявитися непридатним для керівної посади, якщо йому бракує комунікативних навичок, необхідних для ефективного використання

свого професійного потенціалу. З метою вдосконалення системи міжкультурного обміну у виробничій діяльності чи у ході виконання бойових обов'язків або ж при спілкуванні, керівникам необхідно спиратися на спільні сторони трактування мовленевих прийомів, виявляючи та усуваючи недоліки.

Парадоксальний процес зниження загального інтелектуального рівня на фоні зростаючої інформатизації суспільства, коли доступ до майже всіх джерел інформації став загальнодоступним, змушує задуматися не лише над характером та типами самої інформації, але й над методами її отримання та використання. Безперечно, міжкультурна комунікація сприяє підвищенню рівня інформованості широких верств населення, що є позитивним і бажаним. Однак одночасно зростаючий обсяг повідомлень через масову комунікацію може непомітно переводити енергію людей від активної участі до пасивного споглядання.

Загальна тенденція продукування культури яскраво підтверджує напрям турбулентного постмодерну, панівний у сучасному соціумі. У постмодерністських теоріях підкреслюється значний вплив електронних засобів масової комунікації на колективну свідомість, на занурення індивіда у віртуальні світи міфів та на руйнування відчуття звичного фізичного середовища.

Отже, міжкультурна комунікація є універсальним і багатофункціональним явищем, яке впливає на всі аспекти функціонування суспільства та сприяє створенню стабільних міжособистісних і міжсуб'єктних відносин. Слід зазначити, що російсько-українська війна стала потужним об'єднуючим досвідом спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами на різних рівнях, обміну інформацією та знаковими повідомленнями, які відображають інформацію, стиль, ідеї, знання, компетенцію, емоції та інше.

Дослідження сучасних філософських проблем номадизму в соціальних, дискурсивних та освітніх практиках показало, що цей феномен є складним явищем, яке розвивається історично, географічно, а також в духовному та соціокультурному вимірах і потребує специфічного соціального контексту.

Номадизм і осілість – два полюси діалектики мінливості і сталості в соціальному бутті. Номадизм дає певні орієнтири виміру комунікацій і взагалі соціального буття. Подаючи структуру комунікації через призму чотирьох незалежних змінних: цінностей, норм, колективного і індивідуального. Виживання соціальної системи полягає в полі культури, а саме, через інтеграцію між практичними методами дій людини та нормами її поведінки, що формуються в культурі.

Номадизм є своєрідною відповіддю виходу системи за межі дозволеного. Нові комунікації та інновації можна трактувати як номадизм в духовній сфері. Номадична концепція розкриває нову соціальну практику аналізу низки концептуальних ідей кочівництва на фрагментарному рівні. Генеза цього процесу представляється у полі активного комунікаційного буття, розвитку суспільства у вигляді номадної форми існування, трансформації ідентичності. Під ідентичністю розуміється результат певного соціального процесу ідентифікації, який націлено на формування різноманітних об'єднань і співтовариств на основі визначення причетності індивідів до тих чи інших соціальних груп, суспільно - політичних течій. Все це знаходить відображення у природно-історичних процесах формування різних об'єднань і спільнот, які відіграють важливу роль в життєдіяльності суспільства. Природно-історичні процеси являють собою єдність різноманітного, що формується на основі структуризації суспільства, включаючи моменти тотожності, зближення, соціалізації індивідів, які передбачають їх спільні, особливі, особистісні, соціально-психологічні риси і морально-культурні норми. Ідентифікаційні процеси можуть означати втрату індивідуальності, специфічності,

особистісного у людей, які формують єдину спільноту. Більше того, різниця у межах даної тотожності сприяє ідентифікації, як формуванню відчуття «Ми» на основі принципу взаємодоповнюваності, взаємної потреби у властивостях та якостях елементів, що складають дану ідентичність [29, с.182]. Ця національна ідентичність має динамічні властивості, ймовірнісний процес деструкції, який є переходом від руйнування, але не до смерті, до відродження. Лінії реалізації ідентичності, що відбивають світоглядні настанови неономадів, підкреслюють процесуальний і технологічно залежний характер їхнього буття.

Висновки

1. Міжкультурна комунікація як основа функціонування і одне з основних властивостей людського суспільства виявилися в центрі уваги соціальних наук нинішньої епохи. Вона робить можливим тісний зв'язок між поколіннями, забезпечує накопичення і передачу елементів культури і взагалі культурного досвіду. Питання номадизації стало ключовим у масштабній дискусії щодо того, яким є сучасний світ і які зміни очікують нас найближчим часом. Філософська рефлексія звичайного та цифрового кочівництва як соціокультурного явища виявила умови формування та специфіку цифрової ідентичності мережевого суспільства. Простір існування електронного кочівництва в умовах оточеності цифровими потоками в певній мірі суперечливо впливає на метафізику цифрового номада та репрезентацію його ідентичності.

2. Міжкультурна комунікація, як організаційне спілкування, певним чином здійснює механізм управління людською спільнотою. Всесвітня трансформація та глобальні зміни в суспільстві, які ми спостерігаємо сьогодні, супроводжуються не лише проникненням комунікації в усі сфери його діяльності, виникненням нових типів комунікативних структур і процесів, але й глибоким переосмисленням природи соціальної реальності та ролі

комунікації в ефективному розвитку суспільства. Тому комунікація стає об'єктом досліджень на різних рівнях і розглядається з різних перспектив.

Ефективна міжкультурна комунікація сучасності отримує новий формат і має ключове значення в міжособистісних зв'язках як для країни, так і для будь-якої групи під час війни. Війна стала потужним об'єднувальним досвідом комунікації між людьми та іншими соціальними суб'єктами на різних рівнях, обміну інформацією, знаковими повідомленнями, які містять інформацію, стиль, ідеї, навички, знання, компетенцію, емоції та інше.

3. Цілісна картина взаємодії номадизму й міжкультурної комунікації, показало, що кочовий спосіб життя є не лише мобільністю, а й ефективною моделлю для розуміння культурної інтеграції та обміну в сучасному світі. Висновки, зроблені на основі цих підходів, дозволили краще зрозуміти, як через мобільність, гнучкість і мережевий обмін відбувається культурна взаємодія й формуються нові ідентичності.

4. Позитивні аспекти феномена комунікації переважно є очевидними: завдяки розвитку сучасних технологій найкращі досягнення цивілізації мають перетворитися на спільне надбання всього людства. Зокрема, сильніші країни зможуть підтримати слабші, а об'єднання зусиль дозволить досягти нового рівня комунікації та взаєморозуміння.

Як станеться і як буде в майбутньому – покаже життя. Але ми віримо в позитивний розвиток подій і кажемо «так» міжкультурній комунікації, яка кидає виклик ідентичності, пропонуючи виведення себе за межі соціуму.

Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі та реконструкції філософських підходів до аналізу комунікації, спрямованих на виявлення її основних психологічних характеристик. Такий аналіз є надзвичайно важливим через багатогранний і значний вплив комунікації на процеси, що формуються в культурно-психологічній реальності. Як сфера символічної інтерсуб'єктної взаємодії, комунікація сприяє встановленню

взаєморозуміння, забезпечує стабільність функціонування суспільства, а також сприяє реалізації багатомірних взаємодій між індивідами та формуванню нових культурних цінностей і традицій.

Список використаних джерел

1. Fromm E. The Art of Being: Robinson, 2022. 123 p.
2. Franse A. The Gods Will Have Blood. Penguin, 1979. 317p.
3. Luhman, N. Die Gesellschaft der Gesellschaft: Frankfurt, 1997. 101 s.
4. Turner J. H., Giddens A. Analytical Theorizing. Social Theory Today. Stanford: Polity Press, 1987. P. 156–194.
5. Холод О. М. Соціальні комунікації: тенденції розвитку: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. й доп. Київ: Видавництво «Білий Тигр», 2018. 370 с
6. Холод О. М. Специфіка тлумачення терміна «соціальні комунікації». Журналістика в піарі та піар у журналістиці / Упорядники В. Ф. Іванов, О. С. Дудко. Київ: «Грамота», 2010. С. 278–279.
7. Кіслов Д.В. термінологія комунікацій: теоретичний дискурс та його практичне використання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_3
8. Богомаз К. Ю. Соціальні комунікації в управлінні: навч. посіб. Кам'янське: ДДТУ, 2018. 186 с.
9. Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В. Я. Ділове спілкування: навч. посіб. Івано-Франківськ: «Лілея НВ», 2015. 160 с.
10. Зотова-Садило О. Методологічні аспекти формування професійного ділового спілкування майбутніх фахівців економічного профілю. Людинознавчі студії. 2016. № 2. С. 75–82.
11. Юрченко Л. Екологічна культура в контексті екологічної безпеки: Монографія. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2008. 296 с.

12. Шавкун І. Н. Ділова комунікація: сутність та типологізація. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Вип. 38. С. 67–74. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/VISNIK_38_7.pdf.
13. Robertson R., Lesh S. Glocalization: space-timeandhomogeneity-heterogeneity / translated from Englishby T. Cymbal. Featherstone, Globalmodernities. Kyiv: Nika Center, 2008. P.48-72.
14. Попков, В. Світ-системна теорія Валлерстайна і доля системної альтернативи. Міжнародні та політичні дослідження. 2020 (33), 52–67. URL: <https://doi.org/10.18524/2707-5206.2020.33.208020>).
15. Sklair L. Sociology of the Global System. HemelHempstead, 1991. 537p.
16. Giddens A. Cociology. Polity Press. 2006. 918 p.
17. The Many Altars of Modernity. Towards a Paradigm for Religion in a Pluralist Age, 2014. 421p.
18. Бергер П. Л. 500 років протестантизму / пер. з англ. А. Дейнеки. Всеукраїнський соціологічний часопис "СВОЄ". 2015. № 2-3. С. 48-55.
19. Therborn G. *Citiesof Power*. Theurban, thenational, thepopular, theglobal. London and NewYork: Verso, 2017. 408 p.
20. Ibn Khaldun. The Muqaddimah. An Introduction to History the Classic Islamic History of the World. Princeton University Press, 2015. 284 p.
21. Загороднова В. Ф. Основи міжкультурної комунікації: навч. посіб. Бердянськ: БДПУ, 2018. 314 с.
22. Гваттарі Ф., Делез Ж. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп. Київ: Карме-Сінто, 1996. 356 с.
23. Castells M. Mobile Communication and Society: A Global Perspective. MIT Press, 2006. 512 p.
24. Старовойтова І. І. Соціальна ідентифікація як основа формування соціальних спільнот. *Мультиверсум: філософський альманах* .За редакцією В. В. Ляха, № 4. Київ: Український центр духовної культури, 1999. С. 182–200.

25. В. Танчер. Парсонс Талкотт. Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 541.с.
26. Різун В. В. Теорія масової комунікації. підручник. Київ: Видавничий центр “Просвіта”, 2008. 260 с.
27. Merton, Robert K. Science, Technology and Society in Seventeen the Century England. NewYork: Howard Fertig, 2001. 279 p.
28. Maffesoli Michel. L’homme postmoderne / Michel Maffesoli. Paris, 2012. 216 p.